HIZIR BEY OĞLU SİNAN PAŞA'NIN VEZİR-İ Â-ZAMLIĞINA DÂİR ÇOK KIYMETLİ BİR VESİKA

Ord. Prof. İ. H. UZUNÇARŞILI

Bundan evvel Belleten'in sene 1957 sayı 81 numaralı nüshasında tarafımdan yayınlanan *"Osmanlı tarihinin ilk devirlerine âid bâzı yanlışlıkların tashihi,,* başlıklı makalemde *"Timurtaş Paşalar, Murad Hüdavendigâr'ın Karaman oğlu Alâüddin Beyle evlenmiş olan kızının adı, Mihal oğlu Mehmed Bey'in neden dolayı Tokat kalesine hapsedildiği ve Çelebi Mehmed'in valdesinin Germiyan oğlunun kızı olmadığı,,* hakkında ve yine aynı mecmuanın 82 nci sayısında *"Çelebi Mehmed'in kızı Selçuk Hatun kiminle evlendi?,,* yazısiyle de vesikalara dayanarak tarihlerin kayıtları düzeltilmiş ve arşivdeki vesikalar incelendikçe tarihimizi aydınlatacak daha bir takım orijinal belgelerin meydana çıkacağı da o yazılarımda bilmünasebe belirtilmişti.

İşte bu cümleden olarak bu defa Topkapı sarayı arşivindeki tetkiklerim sırasında elde ettiğim bir vesikada, Fatih Sultan Mehmed'in hocası Hızır Bey oğlu Sinan Paşa'nın onun zamanında vezir-i âzam olduğuna dairdir. Yusuf imzasiyle şehzadelerden (bu sırada hayatta Bayezid ile Cem vardı) birisine gönderilmiş olan arîzada gerek devlet merkezinde ve gerek hudut ve bazı sancaklarda yapılan değişikliklerden ve tâyinlerden bahsedilmekte ve bu arada başta *"Sinan Paşa azlolunup yerine Nişancı Çelebi'yi Paşa ettiler"* denilmektedir.

Fotoğrafını koyduğum vesika suretini yazmadan evvel Sinan Paşa'nın vezir ve vezir-i âzamlığı tarihi hakkında kısaca malûmat verelim :

Tercüme-i hale dair olan eserlerle bazı tarihlerde ve şuara tezkirelerinde[1] Sinan Paşa'nın vezir olduğu gösterilmiş ise de vezir-i-âzam olduğuna dair sarih kayıt yoktur. Tarihlerde herhangi bir zat hakkında vezir olmuş denilince bundan vezir-i âzam olmadığı anla-

[1] *Aşık Paşa zâde s. 192, Tâc-üt-Tevarih c. 2 s. 498, Âli s 114; Mir'ât-ı Kâinat c. 2. s. 374, Eslâf* (Faik Reşad) *s.* 189.

şılacağı gibi olduğu da anlaşılmaktadır. Bundan dolayı Fatih Sultan Mehmed'e vezir oldu denildiği zaman yalnız vezir mi yahut vezir-i âzam mı olduğu bilinememektedir. Eğer yeni vesika elimize geçmemiş olsaydı Sinan Paşa'nın yalnız vezir olup başvezir olmadığını zannedecektik. Ancak Şakayik tercümesinde [2]:

"Pâdişah Hazretleri Sinan Paşa'yı 875 h 1470 m senesinde vezir edinip cümhur-û umur-ı saltanatta anınla istişâre eyledi,, kaydı Sinan Paşa'nın Vezir-i âzam olduğunu gösterir ise de ibare sarih olmadığından tereddüd hasıl oluyor. *Sicill-i Osmânî* belki bu kayda dayanarak belki de başka bir kaynakta görerek Sinan Paşa'nın, Mahmud Paşa'nın ikinci defaki sadaretinden azlinde vezir-i âzam olduğunun rivayet edildiğini beyan etmektedir.

Şakayik tercümesi; Sinan Paşa'nın 881 h 1476 m de vezirlikten azlolunduğunu yazmaktadır [3].

Tarihlerimize göre 881 h 1476 m de vezir-i âzamlıktan azledilen Gedik Ahmed Paşa'nın yerine Nişancı Karamanî Mehmed Paşa vezir-i âzam gösteriliyor, halbuki elimizdeki vesikada Sinan Paşa'nın azlinden sonra yerine Nişancı Mehmed Paşa vezir-i âzam olmuştur. Şu halde Gedik Ahmed Paşa Sinan Paşa'dan evvel vezir-i âzam görülmektedir.

Şakayik zeylindeki kayda nazaran [4] 875 h 1470 m de vezir olan Sinan Paşa 879 h 1474 m de Mahmud Paşa'nın yerine vezir-i âzam oluyor; fakat bu arada Gedik Ahmed Paşa'nın vezir-i âzamlığı kayboluyor.

Elimizdeki vesika bize Sinan Paşa ile Fatih'in son vezir-i âzamı Karamanî Mehmed Paşa'nın halef, selef olduklarını göstermektedir.

Bu husustaki karışıklığı telif etmek mümkündür. Yâni Mahmud Paşa'nın ikinci defaki sadaretinden azlinde 878 h 1473 m de Gedik Ahmed Paşa vezir-i âzam olmuş ve Gedik Paşa'nın 881 h 1476 m de memur edildiği Arnavutluk seferine gitmek istememesinden dolayı azl ve hapsiyle yerine aynı senede Hoca Sinan Paşa vezir-i âzam tâyin edilmiş ve 882 h 1477 m de Sinan Paşa da azlolunarak

[2] *Şakayık tercümesi (Mecdi) matbû nüsha, s. 194*
[3] *Aynı eser, s.* 194
[4] *Mecdî (Şakayık) 196*

aynı tarihte Nişancı Karamanî Mehmed Paşa başvezir olmuştur.

Topkapı sarayı arşivinde *8164* numaralı vesika aynen şöyledir :

Âli cenablarına devlet duasın tâze ve muattar kılmaktan sonra hazret-i âliye lâzâle âliyen حضرت عاليه لازال عاليا

İlâm-ı rey-i münir olunan oldur kim şimdiki halde Sinan Paşa azlolunup yerine

Nişancı Çelebi'yi[5] Paşa ittiler ve nişancılığını (Manisa) çelebisi dirler.

Yine Nişancı Çelebi'nin güveygüsü imiş ana virdiler[6] ve andan sonra Ömer Beğ'e[7]

Semendire'yi vîrdiler. Mihal oğlu[8] mâzul ve Mesih Bey'i kapuya[9] gel

Didiler. Âvâze budur kim Paşalık verirler ya beylerbegilik dirler

Ve andan sonra Ayas Beğe[10] Arnavudu vîrdiler Fâik Beğe[11] *Nige*

[5] Nişancılıkta bulunan Karamanî Mehmed Paşa.

[6] *Manisa Çelebisi* diya meşhur olan Muhyiddin Mehmed Efendi, kazasker ve vezir olmuş ve vesikada görüldüğü üzere kayın pederi Karamanî'nin yerine nişancı da olmuştur. İbn Kemal bu iki zat (yani kayin pederle damad) hakkında şöyle diyor:

Fatih'in "devranının âhirinde zemin gibi temkin bulıcak zaman gibi iki pür telvin ve tezviri vezir etmişti; birisi sâbıka zikrolunan Karamanî ve birisi dahi Manisa Çelebisi demekle meşhurdu. İkisi dahi rüzgâr-ı zurkâr-ı nâhemvar gibi dü ruy ve tündhuy olmağın beynelenam menfurdu." Türk Tarih Kurumu yayınlarından tıbkı basım c7 s. 622 *Tacüttevarih* de (c. 2, s. 8) Sultan Bayezid'in cülûsunda Manisa Çelebisi vezaretten azlolunarak sahn-ı seman müderrisi olmuştu.

[7] Ömer Bey, akıncı kumandanlarından olup meşhur Paşa Yiğit oğlu Turahan Bey,in oğludur.

[8] Mihaloğlu denilip ismi yazılmayan zat uc ve akıncı kumandanlarından *Semendire* sancak beyi Ali Bey'dir.

[9] Mesih Bey, o tarihte yâni 882 h 1477 m de Sancak beyi olup sonradan vezir ve vezir-i âzam olan zattır.

[10] Ayas Bey, İkinci Bayezid'in cülûsunda Bursa muhafazasına memur iken Cem Sultan tarafından katledilen vezirdir.

[11] Faik Bey ümeradan sancak beyi olup beylerbeyi de olmuştur. Aşık Paşa zâde tarihinde (s 191) paşaların tesislerinden bahsederken "niyet etti,, diye adı geçiyor.

Bolu'yı virdiler ve Kankuru Yiyen Süleyman Beğe[12] *Mora*'yı virdiler.

Ve Rakkas Sinan Beğe[13] *Silisi*'yi (Silistre) virdiler ve Hasan Bey oğlu
İsa Bey[14] mâzul ve hundkâr dahi devletle saraya
Girmek ister, iki kez sarayı süpürdüler. Âvâze dahi
Budur kim *Edirne*'de kışlar dirler ve *Semendire* tarafını
Ömer Bey[15] boynuna aldı, kâfiri geçmeğe komaya ve Anadolu
Çerisinin hali gayatte mükedderdir. Edirne'de ve andan sonra
Karaboğdan'a akın çağırıp Rakas Sinan Beğ'i[16] gönderdiler
Basaraba'ya[17] varalar, yoldaşlık ideler ve hem kazıklı
Voyvodayı[18] gelür Basaraba üzerine dirler ol sebepten
Akın bahâne ittiler. Baki nedir diyalüm ömr müstedam ve müstahkem bâd

Bendenüz
Yusuf

Vesikanın münderecatından anlaşılacağı üzere yukarıda konu mevzuı olan Hoca Sinan Paşa'nın yerine, Nişancı Karamanî

[12] Kapı ağalığından çıkarak beylerbeyi olup *İnebahtı* seferine gönderilmiş ise de muvaffak olmadığını Âlî yazıyor (basılmamış birinci cilt s. 103) kezâ Tacüttevarih ve Lütfi Paşa tarihi 189.

[13] Rakkas Sinan Bey: *Amasya* valisi şehzade Bayezid'in lalası (vezir) olup *Torol* (Gümüşhane) de ve havalisini zabtetmiş vesikadan anlaşıldığına göre sonra yâni 882 h 1477 m de *Silistre* sancak beyi olmuştur. Kanunuâbad'da 893 H tarihli cami vakfıyesi vardır.

[14] Maruf akıncılardan sancak beyi Hasan Bey oğlu İsa Bey, Fatih'in *Belgrad* muhasarasında, Vidin sancak beyliğinde ve Macaristan'a yapılan akınlarda bulunup 883 h 1478 de Erdel akınında şehid düşmüştür. (*İbn Kemal tarihi* c. 7. s. 466 ilâ 470-Türk Tarih Kurumu yayınlarından. *Lütfi Paşa tarihi* (matbû nüsha s. 190)

[15] Yukarıda adı geçen *Semendire* sancak beyi Turahan Bey zâde Ömer Bey.

[16] Yukarıdaki 13 numaralı notta zikredilen ve 882 h 1477 m de *Silistre* sancak beyi olan zat.

[17] Basaraba (Layot Basarab) 1472-1476 Eflâk beyi olup Macarlarla ve Boğdan voyvodası Büyük Stefan'la geçinemediğinden Osmanlılara iltica etmiş ve hükümet Basaraba'ya yardım için *Silistre* beyi Rakkas Sinan bey'i memur ettiğinden evvelâ Boğdan üzerine akın yapılmış ve Stefan mukavemet edemediğinden *Basaraba* o sayede büyük rakibinin mağlubiyetinden istifade ile Eflâk'a girip Kazıklı Voyvoda'yı mağlup ve katletmiştir (882 h 1477 m).

[18] İsmi Vlad Çepeş olan Eflâk beyi Türklerden esir ettiklerini kazıklara vurdurduğundan Türkler buna Kazıklı Voyvoda derler.

Mehmed Paşa vezir-i âzam olmuş ve anın yerine nişancılığa damadı Manisa çelebisi (Şakayik tercümesinde İbn Manisa) Muhyiddin Mehmed tâyin edilmiştir. Bu arada hudut kumandanları arasında da değişiklik yapılarak *Semendire* sancak beyi Mihal oğlu Ali Bey azlolunup yerine akıncı kumandanlarından Turahan oğlu Ömer bey *Semendire*'ye tâyin edilmiştir.

Yine vesikada görüldüğü üzere sancak beylerinden Mesih beyi vezir veya beylerbeği yapmak üzere devlet merkezine davet etmişler ve Arnavutluğa Ayas ve *Nigebolu*'ya Faik ve *Mora*'ya Hadım Süleyman, *Silistre*'ye Rakkas Sinan beyleri tâyin ederek akıncı kumandanlarından Hasan bey oğlu İsa bey'i azletmişlerdir.

Bu sırada Eflâk voyvodası Basarab, Boğdan voyvodası Büyük Stefan'la (1457-1504) ve Macarlarla geçinemediğinden onların taarruzlariyle muvakkat zaman için tahtını kaybederek Osmanlılara iltica eylediğinden hasımları tarafından yerine, tarihlerde *Kazıklı Voyvoda* denilen Vlad Çepeş Eflâk voyvodası olmuştur (881 h 1476 m) ve az sonra Basaraba'ya yardıma tâyin olunan Rakkas Sinan Bey'in gayretiyle Basaraba tahtını elde etmiştir[19].

Vesika dolayısiyle bu izahatı verdikten sonra asıl konumuz olan Hoca Sinan Paşa'nın kısa hal tercümesine geçelim:

Zamanının mütefekkir âlimlerinen olan Sinan Paşa, *İstanbul*'un ilk kadısı olan *Sivrihisar*'lı Nasreddin Hoca ahfadından Hızır bin Celâl' in oğludur. Babasının 863 h 1458 m de vefatında yirmi yaşında bulunduğuna göre 16 Recep 844 ve 1440 Aralıkta *Sivrihisar* veya *Bursa*'da doğmuştur[20]. İsmi Yusuf mahlası Sinan'dır. İbtida Edirne'de bir medresede sonra yine orada İkinci Murad'ın yaptırdığı *Dâr-ül-Hadîs* medresesinde müderris olmuş, daha sonra da Fatih Sultan Mehmed kendisini hocalığına seçmiş ve 875 h 1470 m de vezir yapmıştır.

Fevkalâde zekâ ve ihatası sebebiyle o sırada *İstanbul*'a gelen Uluğ Bey talebelerinden meşhur Ali Kuşçu'dan' talebesi Tokadlı Molla Lütfi'nin aldığı dersin tekrarlanması ile bilvasıta matematik öğrendi ve Pâdişahın emriyle astronomide Kadı Zade-i Rumî'-

[19] On yedi numaralı nota bakın.
[20] *Şakayik tercümesi (zeyl) s. 196.*

nin, Çagminî'ye yazdığı şerhe haşiye bile kaleme almıştır[21]. Fatih'in sarayda topladığı kitaplardan çok faydalandı, talebesi Molla Lütfi'yi saray kütüphanesine memur ettirdi.

Sinan Paşa, Gedik Ahmed Paşa'nın vezir-i âzamlıktan azli üzerine 881 h 1476 m de onun yerine başvezir olmuş ve 882 h 1477 m de Şakayikte sebebi gösterilmeyen bir hâdiseden ötürü azlolunup vezirliği alınarak memleketi olan *Sivrihisar* müderris ve kadılığına gönderilmiştir.

Fatih Sultan Mehmed'in vefatından sonra Istanbul'a gelen Sinan Paşa'ya II Bayezid vezirliğini iâde etmiş[21a] Gelibolu sancak beğliğinde bulunup[22] 891 h 1486 m de kırk yedi yaşında vefat etmiştir[23].

Sinan Paşa'nın تضرعات *Tazarruat* namiyle meşhur, eski tâbirle Nazm-ı bedî ve nesr-i beliğ ve umumi ifade ile şaheser olan münacâtı[24] edebiyatımızın nesirde en nefis ve taklidi mümkün olmayan samimî ve içten gelen bir eserdir. *Tazarruat*'ın bir parçası Ebüzziya matbaasında basılmış olup tamamı ise dört nüsha olarak Nur-ı Osmaniye kütüphanesinde 2602 ilâ 2605 numaralardadır. *Tazarruat*'tan başka *Tezkire-i Evliya tercümesi* de olup bir nüshası yine Nur-ı Osmaniye kütüphanesinde 2299 numaradadır. Bu eserlerinden başka tefsir ve fıkha dair risaleleri varsa da asıl şöhreti *Tazarruat*'ındadır.

[21] Heyetten (astronomi) Mahmud Bin Ömer Çagmini'nin (vefatı 618 h 1221 m) الملخص *Elmülehhas* adlı eseridir. Bu eser Kadı zâde-i Rumî (Selahaddin Musa) tarafından şerhedilmiş ve Sinan Paşa da bu şerhe, hâşiye yazmıştır.

[21a] 886 H 1481 M de Hükümdar olan II Bayezid bahasının bazı hükümlerini değiştirdiği sırada Sinan Paşayı'da menfasından getirterek onun vezirliğini de iade etmiştir. Bayezidin valdesi Mevbehur Hatun tarafından oğluna yazılan bir mektupta: *Hızır bey oğluua vezirlik virmişsiz, hem dahi öyle gerekti. Sizi sevenleci bizdahi severiz...*" denilmektedir *(Topkapı Sarayı Arşivi No. 10288)*

[22] Şakayik tercümesindeki zeyilde Bayezid zamanında *Gelibolu* sancak beyliğinde bulunduğu yazılmıştır. Belki vezirliği tekrar verildikten sonra Geliboluda bulunmuştur.

[23] Osmanlı müellifleri c. 2, s. 223 ve Eyüp rehberi, İstanbul'da Eyüp'te medfun olduğunu, Şakayik tercümesiyle (s. 195) *Tâc-üt-Tevarih c. 2, s. 250* Edirne'de ve 1310 tarihli Edirne salnamesinde *Gelibolu*'da gömülü olduğu beyan edilmiş ise de *Eyüp*'te türbe yanındaki sebilin arkasında medfun olduğu daha mevsuktur.

[24] *Tazarruat* veya *Münacatın*'a Hoca Sadettin Efendi "*Maarif-i Sinan Paşa*" demekle meşhurdur,, diyor (Tâc-üt Tevarih c. 2 s. 199)

Sinan Paşa, devrinin mütefekkir, ârif şeyhlerinden Şeyh Vefa denilen Muslihuddin Mustafa İbn Vefa'ya intisap etmişti. Bu zatın tekkesi münevverlerin toplantı yerlerindendi. Sinan Paşa hakkında bazı şuara tezkirelerinde de [25] epice malûmat vardır [26].

Sinan Paşa'nın İstanbul, Bursa ve Edirne'de 887 H 1482 M tarihli vakıfları vardı

[25] Lâtifi tezkiresi, Kınalı zâde tezkiresi.

[26] Bu makaleyi yazarken görülen eserler; Şakayik tercümesi (Mecdi) Âli (Künhülahbar-basılmamış birinci cild), İslâm Ansiklopedisi, (Gedik Ahmed ve Karamanî Mehmed Paşalar maddeleri), Behiştî tarihi (Uzunçarşılı-hususi kütüphanesi), Eslâf (Faik Reşad), Eyüp rehberi (Uzunçarşılı-yazma), Osmanlı müellifleri (Bursalı Mehmed Tahir, Lâtifi ve Kınalı zâde tezkireleri)

Yusuf imzasıyla şehzadelerden birisine gönderilen mektup

(Topkapı arşivi 8164, Fatih zamanı H. 883)